

6. Gellner E. Nations and Nationalism. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1983.
7. Hechter M. Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development, 1536–1966. L.: Routledge and Kegan Paul, 1975.
8. Klinke A., Renn O., Lehnert J.-P. Ethnic Conflict and Cooperation Among and Within States // Ethnic Conflict and Civil Society: Proposal for a New Era in Eastern Europe. – P.16.
9. Lipshutz R.D. See King a State of One's Own: an Analytical Framework for Assessing Ethnic and Sectarian Conflicts // The Myth of "Ethnic Conflict": Politics, Economics and "Cultural" Violence / Ed. by B. Crawford and R. Lipshutz. – Beverly, Cal., 1998. – P.54–55.

Максим Паламаренко

Національний університет "Львівська політехніка"

РЕСПУБЛІКАНСЬКА ТА ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЇ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ США: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

α Паламаренко М., 2006

Досліджуються місце та роль Республіканської та Демократичної партій США в сучасній політичній системі країни. Розглядаються основні чинники історичного, правового та соціального характеру, які привели до змін в організаційній та функціональній структурі партій в наші дні. На основі аналізу робіт європейських та американських вчених зроблені висновки про майбутні тенденції та перспективи розвитку партій США.

The article is dedicated to research role and place of Democratic and Republican parties of USA in modern political system of that country. Main forces of historical, legal and social origin which caused modern changes in organizational and functional structure of the parties in our time are examined. Based on research works of European and American political scientists conclusions made about main trends and prospects of future US parties development.

Вступ. Партії в США займають особливе місце серед інших політичних інститутів: порівняно з їх європейськими аналогами вони виконують ряд особливих функцій, які забезпечують стабільність та наступність всередині країни. Згідно з класифікацією Дж. Сарторі американська партійна система відноситься до двопартійного типу [7]. Справді, незважаючи на велику кількість партій, які представляють майже всі відтінки політичного спектру, лише Республіканська та Демократична партії мають представництво у владних органах національного рівня та переважну більшість у законодавчих та виконавчих органах на місцях. Дослідження їх ролі та місця в сучасній політичній системі, а також причини такого стану дасть змогу розкрити важливі закономірності та особливості перебігу політичного процесу в США.

Актуальність роботи визначається необхідністю у порівняльному дослідженні партійних систем різних країн, з метою визначення ефективності тих чи інших політичних інститутів країни та факторів, що впливають на їх формування. Республіканська та Демократична партії США вважаються найважливішими інститутами, що забезпечують демократичний процес американського суспільства, тому дослідження нових явищ у їх розвитку уможливить прослідкувати хід демократичного процесу в країні на початку XXI ст.

Мета та завдання. Метою цієї роботи є визначення нових явищ у розвитку політичних партій США наприкінці XX початку XXI ст., дослідження ролі та місця цих партій у сучасній політичній системі країни, а також тенденцій та перспектив їх розвитку у майбутньому. Таким чином, **об'єктом** вивчення виступає політична система США, а **предметом** – Республіканська та Демократична партії як важливі складові цієї системи.

Огляд літератури. Дослідження політичних партій США представлені великою кількістю праць вчених як в самих США, так і поза їх межами. Класичні європейські праці М. Вебера, М. Дюверже, Дж. Сарторі та інших зосереджені переважно на структурних особливостях американської політичної системи та їх наслідках. Порівняно з розвинутими структурами та масовим членством європейських партій, американські відповідники виглядали примітивно та архаїчно. Самі американські дослідники надають перевагу

вивченню впливу партій на політичний процес всередині країни та значенню партії як інституту загалом. Дослідження охоплюють величезний обсяг матеріалу – від загального опису ролі партій та груп тиску В. О. Кі [9], до кількісних досліджень циклічних явищ впливу зміни партійної структури Конгресу на ступінь згуртованості партій А. Шлезінджера-мол., Е. Б'юела та ін [1].

Виклад основного матеріалу. Конституція республіки не обмежує кількості можливих партій, насправді ж вона взагалі не передбачає їх існування. Щоправда законодавство країни передбачає багато привілеїв для кандидатів від партій перед незалежними кандидатами на виборах, проте це ще не пояснює домінування саме Демократичної чи Республіканської партії у владі. М. Дюверже визначив залежність виборчої системи від виборчого законодавства: саме мажоритарна система відносної більшості передбачає двопартійність [3, с. 41]. Разом з культурними та історичними особливостями ці фактори зумовлюють масову підтримку двох партій. Президентська адміністрація, Конгрес, законодавчі та виконавчі органи штатів знаходяться під їх контролем. Всі президенти, починаючи з 1856 р., належали до республіканського або демократичного табору. Після Другої світової війни переважна більшість населення голосувала за кандидатів однієї з цих двох партій. Формуючи політичну систему, вони доповнюють та змінюють одна одну. Американський дослідник А. Шлезінджер-мол. описав закон почерговості перебування партій при владі через так звані цикли партійного домінування. За його теорією, від завершення громадянської війни до 1932 р. в США домінувала Республіканська партія. Змінив ситуацію Ф. Рузвельт, який радикально переглянув доктрину Демократичної партії, запровадив державне управління економікою, соціальні програми щодо робітників. Великий уряд та прихильність національних меншин забезпечили панування демократам на 30 років, яке згодом знов змінилося на тривале домінування республіканців.

Взагалі в американській традиції існує три підходи щодо трактування місця і ролі політичних партій, при цьому визначення самого поняття партії в США не існує. До поняття “політична система” зазвичай включаються всі політичні партії, що існують в країні незалежно від того, входять вони до партійної системи чи ні. Найбільш поширене трактування партій як груп, що намагаються отримати політичну владу шляхом перемоги на виборах. Незважаючи на те, що більшість партій справді слідує цьому правилу, такий підхід ігнорує визначення, що розкриває сутність партій. Другий підхід, який склався в американській традиції, визначає партію, як групу, що репрезентує соціальні інтереси і часто власне представляє собою коаліцію таких інтересів, метою яких є громадська діяльність. Цей підхід переважав серед дослідників початку ХХ ст. Так, М. Вебер у своїх ранніх роботах розрізняв громадську діяльність партій та соціальних класів та статусних груп, які, як він вважав, цікавились лише одним сегментом суспільства. Ч. Мерріам у 1922 р зазначав, що “...основа партії ґрунтується на інтересах індивідуальних чи групових, зазвичай групових, які виражаються в діях соціального контролю, через процес політичного управління...” [9, с. 216] Представники цього напрямку роблять наголос на врегулюванні групових конфліктів, “агрегуванні інтересів”. Відомий дослідник В. О. Кі також визначав основи партії як “секційні, класові чи групові інтереси”. Партія, в такий спосіб виступає як унікальне об’єднання, що здійснює владу на основі підтримки різноманітних груп. Існує і третій підхід, що враховуючи групову теорію, пояснює діяльність партій. Згідно з цією теорією, представленою відомим американським дослідником Е. Даунсом, партії формують свою політику заради перемоги на виборах. За Даунсом, партії уважно слідкують за розподілом громадської думки серед виборців і формують свою позицію так, щоб отримати найбільшу кількість голосів на виборах. Теорії, що подібні до цієї, виходять з аналогій політичного та економічного просторів, зокрема ототожнюючи передвиборчий процес з політичним ринком. Ця позиція свого часу зазнала хвилю критики за ігнорування такого явища, як орієнтація традиційного електорату на партійну ідеологію, а також на тиск в процесі формування партійної платформи фракцій всередині партії. Незважаючи на це, теорія Е. Даунса досить коректно пояснює періоди перегрупування (*realignment*) політичних партій США.

Розглядаючи партії США, слід мати на увазі такі їх особливості: 1) демократи і республіканці погоджуються з приводу організації американського уряду та суспільства; 2) з приводу багатьох питань, які викликають суперечності в суспільстві, дві домінуючі партії не можуть обрати чіткої позиції, оскільки кожна з них, своєю чергою, внутрішньо розділена щодо цих питань. Насправді ж з деяких питань поділ всередині партії часом є не меншим, ніж між самими партіями; 3) партії різняться за своїм загальним ідеологічним спрямуванням: Демократична партія є ліберальною та наголошує більше на соціал-демократичних цінностях, Республіканська партія є консервативною та сповідує лібералізм в економічній сфері. І хоча часто під час виборчих кампаній платформи партій виглядають дуже схожими, оскільки вони намагаються привабити виборців, що не визначились, поведінка партії в уряді може сильно відрізнятись. Коли приходить новий президент, він приводить із собою команду управлінців вищого і середнього щаблів, і здійснює більш ніж 2000

призначень тих, хто має керувати федеральними департаментами та агентствами. Призначення відбуваються значною мірою за партійною ознакою. У 1981 р. Р. Рейган зробив спробу змінити урядовий курс, який підтримували демократи протягом останніх 45 років. З цією метою він здійснив кадровий відбір тих політиків, які поділяли його ідейні позиції, і це справді подіяло.

Однією з основних особливостей американських партій є їх спрямованість на перемогу у виборах. Існує ціла низка організацій, що виконують передвиборчі функції: Комітет щодо виборів у Конгрес, Комітет щодо виборів у Сенат та Асоціація губернаторів сприяють обранню та переобранню членів партії. Важливим показником цих комітетів є кількість коштів, зібраних ними під час виборчого циклу. Зазвичай, партійні структури включають голів партійних організацій виборчих округів (від 400 до 200 виборців), голів комітетів графств, які переважно обираються головами округів. На рівні штату існують з'їзд партії, виконавчий комітет та голова партії штату. Спосіб формування цих органів цілком залежить від законодавства конкретного штату. Часто значна кількість посад на рівні штату і особливо в графствах залишається незайнятою через низький рівень інтересу до них з боку можливих кандидатів. Окрім офіційних структур, навколо партійних організацій формуються всілякі клуби, передвиборчі команди кандидатів, які не підпадають під партійне законодавство штатів, проте сильно впливають на партійну політику. Формально найвищим партійним органом є Національний комітет. В Національний комітет Республіканської партії входять по два представники від кожного штату (чоловік і жінка) і голови партійних організацій штатів, в яких більшість виборців на останніх виборах проголосувала за Республіканську партію. Національний комітет Демократичної партії, починаючи з 1972 р., включає понад 300 членів, що обираються строком на чотири роки. Насправді, Національні комітети не відіграють значної ролі у житті партій. Це визначається тим, що вони великі за складом, члени розсосереджені по всій країні, а засідання проходять нерегулярно. Голова Національного комітету не може розробляти політичну лінію партії, оскільки не наділений повноваженнями вживати будь-які санкції щодо членів за її невиконання. Не дивно, що така відповідальність без влади призводить до частоті зміни голів комітетів.

Всі ці особливості часто піддаються критиці з боку дослідників структурно-функціонального напрямку. М. Дюверже відзначав, що партії класичного типу вперше з'явилися саме у США, проте, якщо у Європі партії, з'явившись пізніше, встигли пройти етап клубів і аристократичних організацій і стали масовими з широким фіксованим членством, то американські партії залишилися значною мірою незмінними. Їх структура відображає конституційну організацію самого суспільства – найбільш сильні організаційні одиниці знаходяться на місцевому рівні та на рівні штату, в “апаратах” на рівні великих міст та “командах” на рівні графств, а не в маловагомим загальнонаціональних комітетах. Такі партії, вважав він, не зацікавлені у залученні нових членів чи широких мас – вони зосереджені на своїх лідерах. Адміністративна структура партій США, за Дюверже, носить зародковий характер, керівництво розпорошене серед депутатів та має яскраво виражений особистісний характер [3, с. 40]. Отже, за структурною класифікацією американські партії відносяться до кокусних – де відсутній інститут масового членства, а організаційні одиниці представлені вузькими групами партійних діячів.

Специфічна структура Республіканської та Демократичної партій поринає корінням в історію створення самої республіки. Отці-засновники США розглядали політичні партії як джерело розколу і відносились до них негативно. Так, Дж. Медісон у своєму відомому памфлеті на захист конституції стверджував те що, серед іншого, принципи покладені в основу цього документа будуть ефективно протидіяти спробам політичних груп та партій узурпувати владу. Також критично ставився до партій і Б. Франклін, який говорив про “вічні взаємні образи партій, що розривають на шматки найкращих діячів”. Навіть Т. Джеферсон, який, за словами Р. Хофштадтера, створив першу, справді популярну партію в історії західного світу, спочатку теж “не бачив користі з політичних партій” [6, с. 10–15]. Незважаючи на таке скептичне ставлення з боку провідних політиків перші партії були створені в Конгресі вже за кілька років після підписання конституції США. Демократичній партії Т. Джеферсона протистояла Федералістська партія А. Гамільтона. Останній виступав за централізацію влади, а у зовнішній політиці – за співробітництво з Великобританією. Джеферсон більше схилився до конфедеративних засад та союзу з Францією. В 1790 р. Гамільтон скликав перший законодавчий кокус тих, хто вважав себе федералістами. А в 1796 р. група конгресменів висунула національного кандидата на президентських виборах, що поклато початок виборам в Конгрес і на президентську посаду на партійній основі.

З того часу партійна система США пройшла ряд важливих етапів. Серед дослідників існує консенсус щодо п'яти основних змін у електоральній підтримці, а відповідно і у самих партіях. Класичним вважається перегрупування 1930-х років, коли під тиском “нового курсу” Ф. Рузвельта тривале домінування республіканців при владі було змінено демократичним. Відповідно виділяють п'ять періодів розвитку партійної системи США. Перший період тривав з 1796 по 1828, коли відбувалося протистояння між федералістами А. Гамільтона та

демократами-республіканцями Т. Джеферсона. У 1828 р. Е. Джексон створив Демократичну партію і переміг з нею на виборах, чим розпочав другий період розвитку партійної системи. Опозицію їм склала решта джеферсонівської партії, яка перейменувалася у Партію вігів. Ці партії формували владу в США до 1854 р., коли утворилася Республіканська партія і почався третій період. Напередодні громадянської війни як в Демократичній партії, так і в Партії вігів почалися активні фракційні процеси. Остання розкололася щодо питання рабовласництва, і антирабовласницька фракція разом із Партією фрісоїлерів створили Республіканську партію. Перемога північних штатів у громадянській війні забезпечила Республіканській партії тривале панування у Конгресі та на президентських посадах. Четвертий етап тривав з 1896 по 1932 рр., і лише “велика депресія” 1930-х років, призвела до тривалого періоду демократичного правління. Деякі дослідники припускають, що з 1980 р. почався новий етап республіканського правління [8].

Узагальнюючи досвід американських дослідників, можна визначити основні функції політичних партій США. Найважливішою на сьогоднішній день залишається функція організації виборчого процесу. Партії висувають і підтримують кандидатів, активізуючи найпотужніший механізм в політичній системі США. Під час виборів відбувається прийняття консенсусної платформи, що забезпечує агрегацію інтересів співчуваючих груп населення. Виборчий процес також приводить в дію інші функції партій, такі як рекрутування нових кадрів, активізація і політична соціалізація населення. Наступною важливою функцією є забезпечення консенсусу та альтернативності в суспільстві. Де-факто, партії є єдиним механізмом, що скріплює конституційно-розділені законодавчу та виконавчу влади. Закладений в конституції механізм розподілу влад є потенційним джерелом конфліктів між її гілками, а партійна належність стає приводом та інструментом для співробітництва між ними. Оскільки партії є основою для кадрового наповнення органів влади, на них покладається функція забезпечення наступності державної політики у різноманітних сферах. Ця функція супроводжується іншою характерною рисою американських партій – здатністю адаптуватися до соціальних, економічних та політичних змін у суспільстві. На функціях консенсусу та альтернативності американських партій наголошують практично всі дослідники. Так, в своїх працях В. О. Кі вводить термін “дуалізм у мінливому консенсусі” (*dualism in a moving consensus*), який означає здатність лідерів обох партій під тиском виборчого процесу та соціальних настроїв відходити від фундаментальних інтересів партії в напрямку до точки середньої між протилежними позиціями [9, с. 243]. Сама точка консенсусу теж не є константною величиною і має здатність до переміщення. Цей процес, на думку дослідника, відбувається не зразу і супроводжується значними тертями та незгодами між його учасниками. Зрештою, стверджує В. О. Кі, партійну систему США доцільно розглядати радше як історичний процес, ніж як структуровану інституційну поведінку [9, с. 243]. Американський політолог П. Херрінг наголошує на консенсусній функції партій в США. Він стверджує, що партії здатні об’єднувати різноманітні групи під одним дахом завдяки наголосу на емоційній, а не на економічній складовій належності. Таким чином, партійна система здійснює примирення між прогресивними та консервативними силами. Сам процес примирення досягається не лише шляхом дискусій, але й завдяки відчуттю інституційної належності. У. Ліпман зазначив, що партійна система США призначена для вирішення політичних суперечностей великого масштабу, оскільки найбільш важливі політичні проблеми можуть бути вирішені лише за співробітництва обох партій. Отже, в політичній системі США є потужний захисний механізм, який полягає в переведенні конфліктів з органів державної влади в політичні партії. Республіканці і демократи діють на національному рівні, тож на їхню долю припадає важлива функція формування загальнонаціональної політичної культури, об’єднання інтересів різноманітних груп та територій в єдине ціле та конвертування їх в прийнятні ідеологічні цінності.

Однак не всі вчені впевнені у позитивній ролі Республіканської та Демократичної партій. У 1950 р. Комісія з політичних партій Американської асоціації політичних наук (*APSA*) зробила доповідь, в якій відзначалася відносна неспроможність американських партій реалізовувати інтереси та активність своїх членів та запропонувати виборцям послідовну та чітку альтернативу [13]. Ця доповідь, фактично, звинувачувала партії у відсутності відповідальності, покладеної на цей важливий інститут демократії США. Вихід із цієї ситуації захисники партійної системи бачили у низці необхідних змін. Одним із заходів, який пропонували дослідники, було продовження терміну депутатів палати представників до чотирьох років так, щоб він збігався із президентським. Вчені вважали, що такий захід призведе до більшої партійної згуртованості та єдності в уряді. Проблема партійної згуртованості часто виходить на передній план досліджень. Американська конституція, законодавство, соціокультурне середовище, загалом, не сприяють розвитку сильних ієрархізованих партій. Партійна згуртованість також змінюється з плином часу. Конституційне законодавство передбачає вибори членів Конгресу протягом чотирирічного циклу, який складається з року президентських виборів (*on-year elections*) та року проміжних виборів (*off-year elections*). Ця виборча процедура накладає свій відбиток на

функціонування політичної системи загалом. Найбільш очевидно є втрата голосів в Палаті представників президентською партією на проміжних виборах. За винятком 1934, 1998, та 2002 рр. цей закон працює вже з 1862 р. Вважається, що розділене правління не сприяє ефективній діяльності та співпраці законодавчого та виконавчого органів влади. Опозиційна партія, зазвичай, користується своєю перевагою в Конгресі для блокування програмних законопроектів президента та його партії. Щоправда, інколи траплялися випадки, коли представники власної партії президента блокували його законопроекти. Так, зокрема, було із законодавчими ініціативами В. Клінтона. Інші дослідники, зокрема Д. Мейх'ю, доводили, що насправді розділене правління не впливає на ефективність законодавчої діяльності, хоча переважно конфліктність між гілками влади при цьому збільшується [4].

За результатами проведеного в 1995 р. опитування 55 % загальнонаціональної вибірки вітали думку про те, щоб "поряд з Демократичною та Республіканською партіями виступала у конкуренції з ними третя партія". Спираючись на ці дані, політолог Т. Лові стверджує те, що життєдіяльність обох партій штучно підтримується рядом факторів: проведенням виборів в одномандатному окрузі за принципами простої більшості, законодавством, відповідно до якого в штатах висуванням від третіх партій та незалежним закривається доступ до списків кандидатів на виборні посади, а також частковим фінансуванням президентських кампаній за рахунок американського платника податків [10]. Професор політології Університету Денісона Е. Б'юел, який проводив вказане дослідження, приходять до висновку, що партії справді втратили функцію висування кандидатів, втратили значну кількість своїх стійких прихильників та зіткнулися з феноменом розділеного голосування, однак одночасно він зафіксував зростання вертикальної інтеграції партійних структур, а також збільшення ідеологічної ідентифікації, а, значить, і відповідальності партій. Разом всі ці фактори, на думку Е. Б'юела, відзначають порядок з архаїчною структурою високий рівень адаптивності Республіканської та Демократичної партій [1]. Оскільки Республіканська та Демократична партії на сьогоднішній день перебувають у стані трансформації у структури, які будуть відповідати вимогам суспільства нового століття, **подальші дослідження** їх розвитку допоможуть виявити тенденції зміни самого суспільства та політичної системи країни загалом.

Висновки. На початку ХХІ ст. політичні партії США зіштовхнулися з новими викликами та перспективами. Масова підтримка та масове членство, ідеологічна визначеність та організаційна згуртованість – це лише частина тих проблем, які вони будуть вирішувати протягом наступних років. Проте, розглядаючи феномен партій США в комплексі генези політичної системи всієї країни, можна дійти висновку, що в своєму особному розвитку протягом трьох століть вони виконували не менш важливі функції агрегування та реалізації інтересів виборців, примирення та відновлення консенсусу у суспільстві, функції, які вони успішно продовжують виконувати і сьогодні. В цьому контексті Республіканська та Демократична партії продовжують залишатися важливими елементами політичної системи США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бьюэлл Э. Архаичны, но адаптивны. О политических партиях США. // *Полис*. – 1996. – №1.
2. Даричев А.Н., Кортунова Е.Я. Платформа или программа из опыта американских партий // *США–Канада*. – 1993. – №1.
3. Дюверже М. Политические партии / Пер. с франц. – М.: Академический проект, 2000.
4. Журавлева В.Ю. Политические партии США в институтах власти и в обществе // *США–Канада*. – 2005. – №4.
5. Зубок В.М., Абрамов Ю.К. Партии и исполнительная власть в США. – М.: "Наука", 1990.
6. Манькин А. С. История двухпартийной системы США. – М., 1981.
7. Сартори Д. Вертикальная демократия // *Полис*. – 1993. – № 2.
8. Согрин В.В. Двухпартийная система США: преемственность и обновление // *Политические исследования*. – 2003. – №3.
9. Key V. O. *Politics, parties, and pressure groups*. – N. Y. 1960.
10. Rose G. L. *Controversial Issues in Presidential Selection*. – Albany N.Y., 1994.
11. *Our Organization* – <http://www democrats.org/a/party/ourorganization.html>
12. *The First Republican* – <http://www.gop.com/About/AboutRead.aspx?AboutType=3&Section=10>.
13. *Toward a More Responsible Two-Party System: A Report of the Committee on Political Parties (1950)*. – http://www.apsanet.org/~pop/APSA1950_Summary.pdf.